

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND POLITICA DEMOGRAFICĂ A UNGARIEI LA ÎNCEPUTUL SEC. XX

La sfârșitul secolului al XIX-lea, Ungaria — la fel ca și partea austriacă a dublei monarhii —, era una dintre cele mai eterogene țări din Europa în privința naționalităților și a confesiunilor existente. Astfel, au fost înregistrate nu mai puțin de 14 naționalități numărând minimum 10.000 de oameni, care aparțineau unui număr de 7 confesiuni¹. Potrivit recensământului din anul 1900, în țările Coroanei Sfântului Ștefan proporția celor care au declarat maghiara limba maternă a fost de 45,40% din totalul populației, iar nonmaghiarii reprezentau 54,60%². Nu este cazul să analizăm aici corectitudinea utilizării ca unic criteriu pentru definirea naționalității unei persoane „limba maternă”, înțeleasă în epocă în special drept limba folosită preferențial de cineva în mod curent pentru comunicare în societate. Conform unei atare clasificări, ponderea populației maghiare a crescut în Transleithania între 1880—1910, de la 41,20% la 48,10%, în timp ce proporția nonmaghiarilor a scăzut corespunzător de la 58,80% în 1880, la 51,90% în 1910³.

Oficialitățile erau conștiente de faptul că o asemenea creștere nu era numai rezultatul unei emigrări mai reduse a maghiarilor și a unei natalități sporite comparativ cu celelalte naționalități. De altfel, slovacii și rutenii au cunoscut o rată brută a natalității — și implicit a sporului natural —, superioară celei a populației maghiare, însă proporția lor a scăzut în intervalul temporal studiat. De aceea, guvernul de la Budapesta a acordat o destul de mare atenție politicii demografice în perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. În acest sens se înscrie și politica de asimilare forțată a naționalităților lansată în ultimii ani ai secolului trecut de guvernul condus de Bánffy Dezső: diferite legi punitive, colonizări de maghiari în zonele dominate etnic de nonmaghiari etc.⁴.

În pofida unei atari politici, între recensământurile dintre anii 1880 și 1900, ponderea maghiarilor în raport cu celelalte naționalități a cunoscut un regres în multe localități rurale din Transleithania. Concurau la o asemenea stare de lucruri mobilitatea crescândă înspre orașe a unei părți a populației maghiare din arealul rural, natalitatea mai mare în anumite locuri a non-maghiarilor, precum și o mulțime de alte cauze locale de natură socio-economică, culturală, mentală etc. Un astfel de

¹ László Katus, „Multinational Hungary in the Light of Statistics”, în vol. *Ethnicity and Society in Hungary*, edited by Ferenc Glatz, Budapest, 1990, p. 113.

² *Ibidem*, tabelul nr. 5, p. 120.

³ *Ibidem*.

⁴ Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților PNR din Transilvania între anii 1905—1910*. Oradea, 1995, p. 24; Ștefan Manciulea, *Granița de vest*, ed. a II-a, Baia-Mare, 1994, p. 97.

„dezechilibru“ demografic a fost sesizat cu precădere în zonele locuite de slovaci și de români. De exemplu, în comitatele din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș, autoritățile au consemnat un număr de 264 de localități în care proporția maghiarilor a scăzut cu câteva procente în favoarea românilor⁵. Evident, aceste pierderi erau infime comparativ cu sporirea — de cele mai multe ori artificială — a ponderii populației maghiare în alte mii de localități, însă pentru guvernării de la Budapesta ele au constituit un semn de îngrijorare. Cercurile politice conducătoare erau alarmate și de faptul că la cumpăna dintre cele două secole s-a generalizat în partea de sud a Ungariei așa-numitul „egyke“, adică modelul de familie cu un singur copil⁶.

Într-un asemenea context, după 1900 au proliferat extrem de multe lucrări (mai mult sau mai puțin științifice) care au abordat structura etno-confesională a Ungariei, distribuția spațială a naționalităților, sporul natural și real al maghiarilor și al non-maghiarilor, perspectivele demografice ale Ungariei etc.⁷. Nu au lipsit nici soluțiile oferite de acești autori în vederea „salvării națiunii maghiare“, unele dintre ele realiste, altele utopice. Guvernele maghiare, indiferent de coloratura politică, au abordat cu seriozitate problema și au solicitat în primul rând sprijinul Oficiului Central de Statistică din Budapesta. Această instituție care a luat naștere în anul 1867, sub conducerea reputatului demograf Keleti Károly⁸, a desfășurat o bogată activitate în domeniul statisticii: organizarea periodică de recensământuri (1870, 1880, 1890, 1900), editarea câtorva zeci de publicații conținând diverse informații statistice etc.

Prin dispoziția nr. 4795/902 din 22 august 1903⁹, Khuen-Héderváry Károly (primul ministru al Ungariei) a însărcinat Oficiul Central de Statistică să pregătească operațiunile necesare colectării datelor privind frontiera lingvistică maghiaro-slovacă și maghiaro-română. Astfel, urmau să fie efectuate investigații complexe în privința limbii materne în mii de sate mixte situate în zonele locuite de maghiari-slovaci și maghiari-români, pentru a se confrunța datele din recensământuri cu situația existentă la fața locului¹⁰.

Lucrările s-au derulat pe parcursul mai multor ani, cercetările fiind extinse și asupra altor aspecte sociale, economice, politice, culturale și profesionale ale vieții slovacilor și românilor. Practic, autoritățile de la Budapesta au dorit radiografierea exhaustivă a situației celor două popoare în vederea elaborării unei strategii politice adecvate intereselor statului.

Pentru români, unele materiale colectate în acei ani în cadrul lucrărilor privind frontiera lingvistică au fost valorificate în controversata lucrare

⁵ *Izvoare de demografie istorică, sec. XIX — 1914. Transilvania*, ediție de I. Pușcaș, Iosif I. Adam, București, 1987, p. 387.

⁶ Ildikó Vásáry, „The Sin of Transdanubia: the One-Child System in Rural Hungary“, in *Continuity and Change*, 4, 1989, nr. 3, p. 429.

⁷ Balogh Pál, *A népfajok Magyarországon*, Budapeșt, 1902; Czirbusz G., *Magyarország a XX-század elején*, Temesvár, 1902; Beksics G., *Magyarország jövője*, Budapeșt, 1900; Bátky Zs., *Magyarország néprajza*, Budapeșt, 1905 etc.

⁸ Csahók István, Gyulay Ferenc, *Az önálló magyar hivatalos statisztikai szolgálat kronológiája*, I. kötet (1867—1948), Budapeșt, 1994, p. 3.

⁹ Magyar Országos Levéltár, *Miniszterelnökség*, K 26—1909—XXV—181, f. 91.

¹⁰ László Katus, „Multinational Hungary...“, p. 113.

apărută pentru uz intern, sub îngrijirea lui Huszár Antal¹¹. Ulterior au mai fost publicate studii și articole consacrate altor aspecte referitoare la problema frontierei lingvistice și a compoziției etnice a populației din Transleithania¹².

Documentele pe care le publicăm¹³ în continuare au fost depistate la Arhivele Naționale Maghiare din Budapesta, în fondul Președinția Consiliului de Miniștri. Ele au fost emise într-o perioadă frământată din istoria dublei monarhii, dezvăluind câteva din eforturile autorităților de la Budapesta de a elabora, la începutul secolului XX, o politică demografică corespunzătoare intereselor claselor dominante din Transleithania. Aceste documente trebuiesc integrate unui cadru geopolitic și temporal bine circumscris; fără a aduce informații inedite spectaculoase, ele contribuie însă la cunoașterea mai nuanțată a atitudinii guvernelor ungare față de naționalități.

IOAN BOLOVAN

I

M. kir. központi
STATISZTIKAI
HIVATAL
8089/eln. sz.

Bizalmas

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Hivatkozással Nagyméltóságodnak f. évi december hó 11-év 3350 sz.a. kelt nagybecsű leiratára, mély tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy a tisztelettel alulirt hivatal teljes erejével és tehetségével arra fog törekedni, hogy a *nyelvhatári munkálatokat* Nagyméltóságod nagybecsű intencióihoz képest a terembe vett nagyfontosságú nemzetmentő akciósihere érdekében minél alaposabban végezze.

Mély tisztelettel van szerencsém jelenteni a folyó évre folyósított 1.000 koronának kézhezvételét is; bátorodom azonban megjegyezni, hogy a folyó évből hátralévő s ünnepek által is megszakított rövid idő alatt ez az összeg már nem lesz kihasználható; ezért tiszteletteljes véleményem szerint leghelyesebb volna, ha a folyó évben végzett nyelvhatári munkálatok csekély költségei a statisztikai hivatal terhére iratván,

¹¹ Huszár Antal, *A Magyarországi románok*, Budapest, 1907.

¹² M. Kiss Lajos, „A magyar nyelvhatár”, in *Földrajzi Közlemények*, 43, 1915, p. 443—451; Idem, „Az oláh nyelvhatár”, in *Ibidem*, 46, 1918, p. 115—119.

¹³ Exprimăm și pe această cale întreaga noastră grațitudine colegului Ottmar Trașcă, cercetător la Institutul de Istorie din Cluj-Napoca, pentru sprijinul generos acordat la traducerea acestor documente. În spațiul limitat avut la dispoziție am selectat doar 3 documente, având însă în pregătire o lucrare mai amplă pe această temă, incluzând, alături de statistici, multe alte piese documentare din același fond.

ezen 1.000 korona is (tehát a jövő évre esedékes 5.000 K.-val együtt 6.000 K.) a jövő évi költségek fedezésére fordítatnék, annyival is inkább, mert a feldolgozásokhoz szükséges nyomtatványok legnagyobb részét az első évben kell elcillítani s így a munkálatnak a jövő évben különben is több dologi kiadása lesz, mint a következő esztendőben. Ezekhez képest tehát a most utalványozott 1.000 koronáról is csak a jövő évben lesznek bátor az elszámolást betérjeszteni.

Végül bátor vagyok megemlíteni, hogy a m. kir. központi statisztikai hivatal ügyviteli szabályzatának 16. -a értelmében más minisztériumok által a statisztikai hivatal részére utalványozott külön hitelekéről a kereskedelemügyi minisztérium számvevősége esetről esetre értesítendő. A jelen esetben tehát bejelentendő volna a most folyósított 1.000 K. is. Tekintve azonban a nyelvhatári munkálatnak s így ez. utalványozásnak is szigorúan bizalmas természetét, Nagyméltóságod jóváhagyása reményében e bejelentést közvetlenül és személyesen a kereskedelemügyi miniszter úr Ó Nagyméltósága személyéhez intézem, hangsúlyozva a munkálat bizalmas jellegét.

Fogadja kérem Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte nyilváníását.

Budapest, 1905. december hó 14.-évi.

[Vargha Gyula]
 ministeri tanácsos,
 igazgató

Oficiul Central de Statistică
 Regală Maghiară
 nr. 8089

confidențial

Stimate domnule prim-ministru,

Referitor la dispoziția Excelenței Voastre nr. 3350 din 11 decembrie anul curent, am onoarea să raportez cu profund respect că oficiul subsemnat se va strădui cu toată forța și competența sa, ca *lucrările referitoare la frontierele lingvistice*, în conformitate cu intențiile Excelenței Voastre, precum și în interesul reușitei proiectatei acțiuni de salvare națională care are o mare importanță, să fie cât mai riguros executate.

Am onoarea să raportez cu profund respect, luarea la îndemână a sumei de 1000 de coroane, disponibilizată pentru anul curent; am curajul însă să menționez că datorită perioadei scurte care a rămas din anul curent, întreruptă de sărbători, această sumă nu va mai putea fi folosită, din acest motiv, în opinia mea respectuoasă cel mai corect ar fi, dacă cheltuielile modeste rezultate în urma lucrărilor efectuate în anul curent privind frontierele lingvistice ar fi trecute în contul Oficiului de statistică, astfel că suma de 1000 de coroane (împreună cu suma de 5000

de coroane disponibilizată pentru anul viitor, deci în total 6000 de coroane) ar fi folosită pentru acoperirea cheltuielilor pe anul viitor, mai ales că cea mai mare parte a tipăriturilor necesare pentru prelucrări trebuie produse în primul an, astfel că anul viitor vor fi mai multe lucrări de publicat, față de anii următori. Prin urmare, privitor la suma de 1000 de coroane disponibilizată acum, voi înainta anul viitor un raport privind cheltuielile.

În final am curajul de a menționa că în conformitate cu articolul nr. 16 al regulamentului de funcționare al Oficiului central de statistică regală maghiară, referitor la creditele puse la dispoziție de alte ministere, trebuie să fie înștiințată de la caz la caz, contabilitatea ministerului de comerț. În cazul de față ar trebui informată de suma de 1000 de coroane disponibilizată acum. Luând în considerare însă, caracterul strict confidențial al lucrărilor privind frontierele lingvistice, precum și al finanțării și în speranța aprobării de către Excelența Voastră, informarea o voi adresa direct și personal ministrului comerțului accentuând caracterul confidențial al lucrării.

Primiți, vă rog, Excelența Voastră, manifestarea sinceră a respectului meu profund.

Budapesta, 14 decembrie 1905.

s.s. indescifrabil
[Vargha Gyula]
consilier ministerial
director¹

(Original la Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökség, K 26—1909—XXV—181, f. 51.

II

M. kir. központi
STATISZTIKAI
HIVATAL
4393/el. sz.

Bizalmas
E.I.: 2899/907

Nagyméltóságu Ministerelnök Úr!

Nagyméltóságod hivatali elődje 1903. évi augusztus hó 22—én 4745/902 sz.a. kelt leiratával megbizást adott, a mély tisztelettel alulírt hivatalnak a nyelvhatárokra vonatkozó adatok összeállítására. A szükséges előmunkálatok befejeztével 1905. évi július hó 7—én 4.661 sz.a.

¹ Autorul scrisorii este cunoscutul statistician Vargha Gyula, director al Oficiului Central de Statistică din Budapesta între 1901—1914.

voltam bátor a munkálat részletes programjára nézve tiszteletteljes javaslataimat megtenni, a melyeket Nagyméltóságod hivatali elődje 1905. évi december hó 11-én 3350 sz.a. kelt leíratával helyeslőleg tudomásul vett.

A nyelvhatári munkálatok ez alapon meg az 1905. év folyamán megindultak s hogy a tervezett nagyobb erővel nem voltak folytathatók, annak oka az, hogy az ügy itteni előadója közel egy évig tartó súlyos betegségbe esett, a mély tisztelettel alulírt hivatalnak egyéb olyan tisztviselői pedig, akikre ezen szigorúan bizalmas, s nagy rátermettséget és tárgyismeretet kívánó munkálat vezetése még rábizható lett volna, más haszthatatlan teendőkkel annyira túl voltak halmozva, hogy ez irányban nem lehetett őket igénybe venni.

Mindazonáltal a főmunkálatnak e kényszerű szünete alatt is folyt az ezzel összefüggő, s ennek sikeréhez multhatatlanul szükséges egyéb munkálatok. Kidolgoztattam ugyanis a nemzetiségi térképhez hasonlóan (a mint azt Nagyméltóságodnak e térképek sokszorítása ügyében kelt tiszteletteljes felterjesztéseimben jelenteni voltam bátor) a népesség magyar nyelvismeretére vonatkozó térképeket, amelyekre a nyelvhatári munkánál s az ott gyűjtött adatok mérlegelésénél igen nagy szükség lesz. Tovább folyt ezenkívül a vallás- és közoktatásügyi minster úr Ö Nagyméltóságának megbízásából azoknak a községeknek kijelölése, amelyekben kulturális és főleg nemzeti szempontból állami iskola felállítására van szükség. Tüzetes tanulmányok ezek, az illető községek nemzetiségi és egyéb viszonyainak alapos megfigyelései, s minthogy természetesen a nyelvhatáron levő s a nemzetiségekbe való beolvadással fenyegetett községekre fordított itt is a legnagyobb gond, ezek a javaslatok is nélkülözhetetlen előtanulmányait képezik a nyelvhatári munkálatoknak. Az eddig elkészült tanulmányoknak egy-egy példányát van szerencsém ide csatolva mély tisztelettel bemutatni.

E sokoldalú és körültekintő előkészítés után ez év nyarán, úgy hiszem, teljes erővel újra megindulhat maga a főmunkálat is, s rövid időn belül, remélhetőleg néhány hónap leforgása alatt abban a helyzetben lehetek, hogy az első határterületek kész eredményeit Nagyméltóságod elé terjeszthetem.

Ekkor azután időszerűvé válhatik az a kérdés, mi történjék az így begyűjtött értékes adatokkal, hogy azok ne maradjanak meg az irattárt gyarapító puszta adathalmaznak, hanem gyakorlatilag gyümölcsözők és valóban hasznót hozókká váljanak arra a célra, amelyre gyűjtettek, a nyelvhatáron lévő s a nemzetiségektől fenyegetett magyarság védelmére.

E tekintetben nincs szerencsém mégismerni Nagyméltóságod nagybecsű intencióit; minthogy azonban a munkálat eddigi folyama alatt is erre vonatkozólag merültek fel egyes eszmék és tapasztalatok, bátor lesznek röviden körvonalazva a további teendőket illetőleg is tiszteletteljes megjegyzéseimet előterjeszteni.

A nyelvhatáron élő magyarság védelme, ellenálló képességének öregbítése s helyzetének javítása úgy gazdasági, mint kulturális és szociális intézkedéseket is igényel.

Ez intézések egy része társadalmi feladat lesz; de e társadalmi akció, illetőleg akciók előkészítése és helyes útra terelése is szükségessé teszi bizonyos központi szerv irányító működését.

Az intézkedések *másik része* minden valószínűség szerint az *államra fog hárulni*; az igazgatás és kormányzat minden ágában fognak fölmerülni olyan teendők, a melyek a nyelvhatári magyarság védelmére szükségesek lesznek.

Sőt e tekintetben — bár nem külön a nyelvhatárok védelmére irányzott célzattal, s éppen ezért e szempontból talán nem is mindig teljesen megfelelő irányban — *már is* valamennyi igazgatási ügykörrel bíró tárcánál történnék bizonyos intézkedések: a *belügyi* tárcánál az *állami gyermekvédelmi telepek kiválogatása körül*, a *kereskedelminél* a *székely vasúttak építése s a székely iparfejlesztési akció* ügyében, a földművelésnél a *székely mezőgazdasági akció* ügyében, a *közoktatásügyinél* az *új állami iskolák megfelelő elhelyezése körül*, az *igazságügyi* tárcánál a székely birtokrendezés és tagosítás kérdéseiben stb.

E tevékenység részleteit ismernünk kell már a nyelvhatári adatgyűjtés összeállításából is: s a különböző tárcák e tevékenységére és közreműködésére fokozottabb mértékben szükség lesz a nyelvhatári magyarság védelmére irányuló akciónál is.

Ez *akciónak* azonban, ha eredményt akar elérni, *szervesnek és egyöntetűnek kell lennie*: a különböző tárcák *tevékenységének egymással összhangban* kell lennie, *egymást kiegészítenie*. Ma különösen a földművelésügyi minisztérium székely akciójától hallani oly panaszokat, hogy mivel ügykörébe csak a mezőgazdasági viszonyok tartoznak, sok tekintetben csupán félmunkát végezhet, mert az általa észlelt, a munkájával kapcsolatos, de más hatáskör alá tartozó hiányokon nem tud segíteni.

A nyelvhatári magyarság védelmét tehát semmi esetre se lehetne eredményesen munkálni úgy, hogy az eddig különböző irányokban megindult s egymástól független sőt egymásról alig tudó akciók mellé még egy új csatlakozzék, a Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló miniszterelnökségé, — hanem csakis úgy, ha az eddig különböző irányban folytatott munka egy gócból irányítatik, az *összhang* köztük létrehozatik, s valamennyi egymást kiegészítve fordítatik a közös cél felé.

Erre a mély tisztelettel alulírott *legalkalmasabbnak vélne egy oly tanácsot vagy bizottságot, mely a m. kir. miniszterelnökség vezetése mellett az egyes minisztériumok kiküldött megbizottaiból alakulna, s amely a nyelvhatári adatgyűjtés eredményeit és javaslatait pontról-pontra tárgyalva konkrét előterjesztéseket tehetne az iránt, hogy az egyes részleteknél, mely tárcának minő intézkedésre lesz szükség.*

Önként érthetőleg e tanács vagy bizottság szervezése által az egyes tárcák teljes független cselekvési szabadságát legkevésbé sem lehetne befolyásolni; a tanács csak véleményező és javaslattevő forum volna, s működésének eredményét inkább az a tárgyi garancia biztosítaná, hogy a minisztériumok kiküldött képviselői a tanács tárgyalásai alkalmával a fölvetett javaslatok kivihetősége felől egyrészt a minisztérium szempontjából nyilatkozhatnának, másrészt a jónak és helyesnek fölismert javaslatokat az általuk képviselt szakminisztériumban propagálnák.

Nem szólva arról, hogy mily üdvös lenne, ha a magyarság védelme kérdéséről az ezen tanácsban tisztázott fogalmak az egyes minisztériumok képviselői útján az illető tárcza tisztikarának is tudomására jutnának, s így egész tisztviselő nemzedékeknek úgy szólván vérebe mehetne át s minden irányú hivatalos működésében irányadója lehetne a magyar-

ság és nemzetiségek kérdéséről való, túlzástól mentett, de közönyösségbe át nem csapó helyes felfogás — ismételni bátorkodom, hogy a nyelvhatárokon élő magyarság védelmére irányuló akciónak az egész kormányzat körére kiterjedőnek kell lennie, s ezért csakugyan legalkalmasabbnak látszik, ha a végrehajtás iránt való javaslatétel is egy, az egész kormányzat megbizottaiból alakított tanácsra bízatik.

Tiszteletteljes nézetem szerint *e tanácsnak elnöke* legcélszerűbben *a.m.kir. miniszerelnökségi államtitkár úr Ó Méltósága* lehetne; *állandó tagjai az egyes minisztériumok által kiküldött megbizottak, tárcánkint 2 vagy 3, a szerint, hogy az illető tárcának hányféle és mily heterogén természetű ügyágazata van összefüggésben a nyelvhatári akcióval.* Állandó tagjai volnának még a bizottságnak a központi *statisztikai hivatal igazgatója és aligazgatója*, állandó tagok végül *a.m.kir. miniszerelnökségnek s a statisztikai hivatalnak azon tisztviselői*, a kik e munkálatoknak ellátásával meg vannak bízva, akik a tanács ülésein esetről-esetre az *előadói tisztet* töltenék be.

Ez állandó tagokon kívül ahoz képest, hogy mely vidék védelme van tárgyalás alatt, az elnök *ad hoc* tanácsadó tagúl meghívhatná például az *illető vármegye főispánját, alispánját, egyes országgyűlési képviselőket, a vármegyei tanfelügyelőt* stb., mindig azt mérlegelve, hogy az illető nem annyira állásánál fogva, mint inkább személyes megbízhatóságánál fogva alkalmas-e arra, hogy e kiválóan bizalmas jellegű munkába belevonassék?

Az illető vidéknek ezen *ad hoc* meghívott helyi képviselői lennének legalkalmasabb közegek arra, hogy az esetleg *szükséges helyi társadalmi akciót megindítsák, szervezzék, vagy valamely már létező társadalmi alakulatba bekapcsolják.*

Az esetről-esetre szükséges állami intézkedésekre vonatkozó javaslatokat pedig legcélszerűbben — a tanács által rendelkezésre bocsátott indokok alapján — a m. kir. miniszerelnökség közölné hozzájárulás, esetleg az ellenészrevételek megtétele végett az egyes minisztériumokkal.

A minisztériumok képviselőinek a tanácsban való részvétele már előlegesen is biztosítékul szolgálna arra, hogy e tárgyalások a legtöbb esetben pozitív eredménnyel járnának s legföljebb a kivitel módozataira, időpontjára, a fedezet kérdésére nézve válnék szükségessé újabb tárgyalások megindítása.

A tanács által javasolt intézkedésekre nézve a folytatólagos és közbenső tárgyalások már — nehogy a tanács adminisztratív teendőkkel túlterheltessek — elnökileg volnának intézhetők. Úgy ezen teendőkben, mint az összes javaslatok, elaboratumok készítésében a statisztikai hivatal személyzete is rendelkezésre állana; egyébként a tulajdonképpeni irodai teendők a m. kir. miniszerelnökség segédhivatalaiban végeztetnének.

Önként érthetőleg a tanácsnak itt mély tisztelettel vázolt szervezete még minden tekintetben alapos megfontolás és megvitatás tárgyává teendő. Éppen azért is bátorkodom a kérdést már most fölvetni, mert a szükséges hosszadalmas tárgyalások, nevezetesen a tanács szervezésére vonatkozó előadói tervezet elkészítése, annak a m. kir. miniszerelnökségnél való házi megvitatása, az így Nagyméltóságod előzetes jóváhagyását megnyert szövegnek az egyes minisztériumokkal értekezletileg és aktszerűen való tárgyalása, a végleges szabályzatnak a minisztertanács által

való megállapítása s végül a tanácsnak ez alapon való megalakítása együtt véve oly hosszú időt fog igénybevenni, hogy ha a nyelvhatárai adatgyűjtés gyakorlati gyümölcsöztetését nem akarjuk messze jövőbe elodázni, a szükséges előmunkákat e tekintetben is mielőbb meg kell kezdenünk.

Mély tisztelettel *bátorkodom kérni* tehát Nagyméltóságodat, kegyeskedjék, *egyelőre nagybecsű elvi hozzájárulását nyilvánítani arra nézve, hogy a gyakorlati végrehajtás módjára nézve az itt tisztelettel javasoltak általánosságban megfelelnek-e, s a tanács szervezésére vonatkozó részletes javaslataimat — egyelőre természetesen csak előadói tervezet alakjában — elkészíthetem-e?*

Fogdaja, kérem, Nagyméltóságod mély tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1907. évi június hó 10-évi.

[Vargha Gyula]
ministeri tanácsos,
igazgató

Oficiul central
de statistică regală
maghiară
nr. 4393

Confidențial
1907

Onorate domnule prim-ministru!

Predecesorul¹ în funcție al Excelenței Voastre, prin adresa nr. 4745/902 din 22 august 1903, a însărcinat Oficiul subsemnat cu profund respect în vederea strănerii materialelor privind frontierele lingvistice. După încheierea lucrărilor pregătitoare necesare, prin adresa nr. 4661 din 7 iulie 1905 am avut curajul să înaintezi propunerile mele respectuoase referitoare la programul detaliat al lucrării pe care predecesorul² în funcție al Excelenței Voastre, prin adresa din 3350 din 11 decembrie 1905 le-a luat la cunoștință în mod aprobator.

Lucrările privind frontierele lingvistice au demarat pe această bază încă în cursul anului 1905 și dacă nu au decurs cu o forță sporită, motivul îl constituie faptul că referentul de aici al acestei chestiuni a căzut pradă unei boli grave aproape un an, iar alți funcționari ai Oficiului subsemnat aici cu profund respect, care să prezinte înclinații și cunoștințe pentru această muncă strict confidențială, datorită altor însărcinări cu care au fost copleșiți, nu au putut fi folosiți în această direcție.

Cu toate acestea, în perioada pauzei nedorite a lucrării principale, au continuat alte operațiuni legate de aceasta, la a cărei reușită sunt

¹ Khuen-Héderváry, premier al Ungariei în timpul crizei guvernamentale din vara anului 1903.

² Baronul Fejérváry Géza.

indispensabile. Am elaborat similar cu harta naționalităților (despre care am avut curajul să informez Excelența voastră în respectuoasa adresă, cu privire la multiplicarea acestor hărți) hărțile referitoare la cunoașterea limbii maghiare de către populație care vor fi foarte necesare pentru lucrarea privind frontierele lingvistice și la evaluarea materialului strâns acolo.

A continuat, de asemenea, din însărcinarea Excelenței Sale domnul ministru al cultelor și educației, stabilirea acelor comune unde, din motive culturale și îndeosebi naționale, este nevoie de înființarea unor școli de stat. Acestea sunt studii temeinice, observații riguroase privind raporturile dintre naționalități și a altor chestiuni ale acestor comune. Întrucât cea mai mare grijă o constituie și aici pericolul contopirii în naționalități a comunelor care se află pe frontiera lingvistică, și aceste propuneri reprezintă studii prealabile ale lucrărilor referitoare la frontierele lingvistice.

Am onoarea să anexez, câte un exemplar, din studiile terminate până în prezent, la acest memoriu.

În urma pregătirii prealabile multilaterale și circumspectă în vara acestui an, cred, va putea demara cu toată forța și lucrarea principală, și, în scurt timp, sper ca în câteva luni să mă aflu în situația de a înainta Excelenței Voastre rezultatele finisate ale primelor teritorii de frontieră.

După aceasta ar putea deveni actuală întrebarea, ce să se întâmpie cu aceste prețioase date adunate, ca ele să nu rămână în situația de conglomerat de date abstracte care să sporească arhiva, ci practic să devină fructificabile și aducătoare de real folos în acel scop pentru care au fost adunate, în apărarea maghiarimii care se află pe frontiera lingvistică și este amenințată de naționalități.

În această privință nu am încă onoarea de a cunoaște intențiile prețioase ale Excelenței Voastre, dar, întrucât în decursul lucrărilor efectuate până în prezent, s-au avansat unele idei și constatări, am curajul să creionez pe scurt măsurile care ar trebui aplicate în continuare împreună cu observațiile mele respectuoase.

Protecția maghiarimii care trăiește pe frontiera lingvistică (probabil că sublinierile au fost făcute pe document de vreun referent de la Președinția Consiliului de Miniștri — B. I.) sporirea capacității sale de rezistență, îmbunătățirea situației ei reclamă atât *măsuri culturale și sociale*, cât și *economice*.

O parte a acestor măsuri va fi problema socială, dar pregătirea și îndrumarea în direcția bună a acțiunii, respectiv acțiunilor sociale, face necesară *funcționarea unui organism central de conducere*.

Cealaltă parte a măsurilor, conform previziunilor va reveni asupra statului, în toate ramurile administrației și conducerii vor apărea unele măsuri necesare protecției maghiarimii de pe frontiera lingvistică. Mai mult, în această privință — chiar dacă nu sunt îndreptate special în vederea apărării frontierelor lingvistice și tocmai din acest motiv nu întotdeauna în direcții corespunzătoare — deja la unele departamente cu atribuții administrative s-au luat anumite măsuri: la departamentul de interne în jurul *alegerii stabilimentelor de stat pentru protecția copiilor*,

la comerț, în privința construirii de căi ferate secuiești și a dezvoltării industriei secuiești, la culte în privința așezării corespunzătoare a noi școli de stat, la departamentul justiției, în problema organizării și a comasării domeniilor secuiești etc.

Amănunțele acestor activități vor trebui cunoscute deja, pentru întocmirea mulțimii de date privind frontiera lingvistică, de altfel va fi necesară o sporire a activității și a colaborării dintre diferitele departamente, în ceea ce privește acțiunea îndreptată către protecția maghiarimii de la frontiera lingvistică.

Dacă se dorește ca *acțiunea să determine rezultate*, atunci ea *trebuie să fie organică și uniformă: activitatea diferitelor departamente trebuie să fie coroborată (coordonată), să se completeze reciproc.*

De altfel, în prezent se aud atâtea plângeri referitoare la acțiunea secuiască a ministrului agriculturii și domeniilor. Întrucât în cadrul atribuției sale se află doar relațiile agrare, în multe privințe nu poate efectua decât jumătăți de măsură, deoarece, în probleme sesizate de el, care se leagă de activitatea sa, dar ale cărei lipsuri țin de alte organisme, el nu poate ajuta cu nimic.

Protecția maghiarimii de pe frontiera lingvistică nu va putea fi efectuată cu rezultate în acest fel, dacă la acțiunile independente una de cealaltă, și, în mai multe direcții, enumerate până în prezent, nu s-ar alătura una nouă și anume cea a președinției consiliului de miniștri aflată sub înțeleapta conducere a Excelenței Voastre — doar dacă acțiunile îndreptate în diferite direcții vor fi dirijate de un singur motor, prin armonizarea și completarea reciprocă să fie îndreptate spre țelul comun.

Pentru acest scop, *cel mai potrivit* ar fi conform opiniei profund respectuoase a subsemnatului *o comisie sau consiliu, care s-ar forma pe lângă conducerea Președinției Consiliului de Miniștri din reprezentanții desemnați ai diferitelor ministere și care, discutând punct cu punct rezultatele și propunerile rezultate în urma adunării de date privind frontiera lingvistică, ar putea înainta memorii în sensul că la unele amănunte, la care departament și ce fel de măsuri vor fi necesare.* Se înțelege de la sine că formarea comisiei sau consiliului nu ar putea influența defel libertatea de acțiune a unor departamente, consiliul ar fi doar un forum destinat să-și exprime părerea și să înainteze propuneri, rezultatul funcționării sale ar prezenta garanția că ministerele și reprezentanții acestora în cadrul dezbaterilor consiliului, pe de o parte, și-ar exprima opinia din punct de vedere al ministerului referitor la posibilitățile de îndeplinire a propunerilor avansate, pe de altă parte, măsurile considerate corecte și bune ar putea fi propagate în cadrul ministerelor de specialitate reprezentate de ei.

Nemaivorbind de faptul că, ce benefic ar fi dacă în urma cristalizării în acest consiliu a problemelor legate de protecția maghiarimii „pe calea reprezentanțelor ministerelor, acestea ar ajunge la cunoștința funcționarilor din aceste departamente, și astfel spus, ar intra în sângele a generații întregi de funcționari, acea concepție corectă, direcțională, multilaterală, eliberată de exagerări în problema maghiarimii și a naționalităților — am curajul de a repeta că acțiunea dusă în vederea protejării maghiarimii de pe frontiera lingvistică trebuie extinsă asupra întregii

conduceri, și din acest motiv mi se pare cel mai potrivit dacă propunerile privind măsurile de îndeplinit vor fi atribuite consiliului format din reprezentanții întregii conduceri.

În opinia mea multrespectuoasă, președintele acestui consiliu ar putea fi cel mai indicat, Domnia sa, domnul secretar de stat al Președinției Consiliului de Miniștri, membri permanenți, reprezentanții desemnați ai ministerelor, 2—3 pentru un departament, în conformitate cu numărul și natura ramurilor heterogene, aflate în conexiune cu acțiunea privind frontiera lingvistică. Membrii permanenți ai consiliului ar mai fi directorul și directorul adjunct ai Oficiului central de statistică regală maghiară, în final ar mai fi membri, acei funcționari ai președinției consiliului de miniștri și ai Oficiului central de statistică, care sunt însărcinați cu elaborarea lucrărilor și care în cadrul ședințelor consiliului ar avea de la caz la caz, onoarea de a fi raportori.

În afara acestor membri permanenți, în funcție de regiunea a căruia protecția intră în discuție, președintele ar putea invita *ad-hoc* ca membru consilier, de exemplu, în cazul unui comitat, prefectul (comitele) vice-prefectul (vicecomitele), deputații în Parlament și inspectorul școlar al comitatului etc. punând în cumpănă întotdeauna, nu atât poziția acestuia, ci faptul dacă persoana respectivă este de încredere și corespunzătoare pentru a fi inclus într-o muncă cu caracter strict confidențial?

Reprezentanții locali ai unei regiuni, *invitați ad-hoc*, ar fi cei mai potriviți reprezentanți ai *puterii de stat*, care ar putea, în cazul în care ar apare necesitatea luării unor măsuri sociale locale, să o organizeze sau să o integreze în cadrul unei asociații existente deja. De la caz la caz, *propunerile referitoare la măsurile statale necesare, pe baza motivațiilor puse la dispoziție de consiliu — ar fi anunțate de Președinția Consiliului de Miniștri diferitelor ministere pentru aprobare sau eventual completare.*

Participarea reprezentanților ministerelor în consiliu, ar prezenta garanții prealabile, în sensul că discuțiile în cele mai multe cazuri ar avea rezultate pozitive, cel mult noi discuții ar fi necesare doar în ceea ce privește îndeplinirea, termenul și problema acoperirii.

Privitor la măsurile propuse de consiliu, discutarea continuă pentru a nu suprasolicita consiliul cu chestiuni administrative — ar fi rezolvată de președinte. Astfel că, în privința întocmirii propunerilor, măsurilor, elaborărilor, ar sta la dispoziție și personalul Oficiului statistic, de altfel, problemele propriu-zise de birou ar fi efectuate în departamentele de sprijin a președinției consiliului de miniștri.

Este de la sine înțeles că organismul consiliului prezentat schematic aici cu profund respect, va constitui, din toate punctele de vedere, obiectul unei judecăți și dezbateri riguroase. Tocmai de aceea, am curajul să ridic de pe acum chestiunea întrucât „largele discuții necesare, și anume pregătirea proiectului privind organizarea consiliului, dezbaterile acesteia de către Președinția Consiliului de Miniștri (discutarea textului aprobat în prealabil de Excelența Voastră cu ministerele, stabilirea de către Consiliul de Miniștri a regulamentului definitiv și, în final, constituirea pe această bază a consiliului, va necesita o perioadă de timp atât de lungă, astfel că, dacă nu dorim prelungirea în viitor a fructificării

practice a datelor adunate privind frontiera lingvistică, lucrările pregătitoare și în această privință trebuie cât mai repede demarate.

Am curajul de a solicita cu profund respect Excelența Voastră, să binevoiască deocamdată să-și dea aprobarea în principiu, dacă cele propuse aici în vederea traducerii în viață corespund în general, și dacă sunt în măsură să pregătesc deocamdată, desigur, în calitate de raportor, proiectul referitor la propunerile mele privind constituirea consiliului.

Primiți, vă rog, Excelența Voastră, expresia respectului meu profund.

Budapesta, 10 iunie 1907

s.s. indescifrabil
[Vargha Gyula]
consilier ministerial
director³

(Original la Magyar Országos Levéltár, *Miniszterelnökség*, K26—1909—XXV—181, f. 91—94).

III

Másolat ad 2828/M.E. 1908

Nagyméltóságú Minister Úr!

Kegyelmes Uram!

Ide mellékelten átadom vázlatos tervét egy nagyobb terjedelmű munkának, amely a magyarországi oláh nép fejlődését ismerteti 1868 óta, vagyis a nemzetiségi törvény életbe léptetése óta.

A munka két részből áll, s az első rész I. kötete a Királyhágón innen levő oláhlakta községek részletes monografiáját közli, a második kötet az erdélyrészei oláh községeket. A második rész összefoglalja az első rész egész anyagát, hogy általános áttekintést adjon s kiegészítésül ismerteti az oláhok általános gazdasági, művelődési, egyházi stb. állapotát és 1868 óta tett hódításait és szenvedett veszteségeit.

Mivel ebben a munkában több ezer községről lesz szó, természetes, hogy terjedelme igen nagy, s hogy az anyag összegyűjtése évekre kerül; elsőbben is a népszámlálások anyagát kell feldolgozni, a mi egyes vármegyék közigazgatási beosztásának 1868. óta történt változása miatt és számtalan község nevének megváltozása miatt igen körülményes munka; azután az irodalmi anyagot kell felkutatni, vagyis mindent, amit a munkában tárgyalt városokról és községekről eddig írtak; azután sok helyre el is kell menni, mert az írott anyag semmi esetre sem lehet teljes, s föltétlenül szükséges, hogy a tárgyalt községeknek egy részét a

³ Vargha Gyula

magam szemével is lássam. Közvetetlen tapasztalások nélkül csonka lenne a munka, mert sok igen érdekes dolgot, amit meg kell tudni, csakis közvetetlen tapasztalásból lehet megtudni, mert megírva nincsen sehol.

Az anyag roppant nagy terjedelme és összegyűjtésének körülményes volta érthetővé tesz, hogy a gyűjtéshez sok idő kell: számításom szerint legalább két esztendő, s a földolgozáshoz is feltétlenül kell legalább egy esztendő. A második résszel együtt négy esztendő kell az egész munka elkészítéséhez.

Fölösleges talán, hogy megmondjam, milyen rendkívüli haszonnal járna az oláh nép helyzetének ilyen alapos és tüzetes megismerése az ország középponti közigazgatásának szerveire és a helyi organumokra nézve is. Sehol, semmi más országban nem, készült még ehhez hasonló munka, de nincsen is arra máshol szükség, csak Magyarországon, hogy egyetlen nemzetiségről ilyen kimerítő tájékozódást nyújtó munka megjelenjen. Ez a tanulmány, mivel községi monográfiákat ad, a legteljesebb részletességgel fogja megismertetni azokat a körülményeket, amelyekben az oláh nép magyar nemzeti érdekből káros irányban fejlődhetett, s az összefoglalásból világosan kialakul majd a mulasztások, hibák és esetleg a helyes intézkedések képe is, útmutatásul a jövőre, s alapjául helyesebb, magyar állami és nemzeti érdekből kedvezőbb politikának és közigazgatásnak.

En, aki ennek a munkának a megírására vállalkozom, tisztában vagyok feladatom nehézségeivel, de ismerem annyira azt a területet, amelyet részletesen akarok ismertetni, hogy bátran foghassak munkához.

Másolat ad 2828/M.E. 1908

A magyarországi oláh nép fejlődése 1868 óta című munka vázlatos terve

Első rész:

I. kötet. Részletes monográfiája a Királyhágón innen levő következő vármegyék oláhlakta községeinek:

Arad, — Bihar, — Csanád, Krassoszőrény, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Temes, Torontál és Ugocsa vármegye.

II. kötet. Részletes monográfiája a Királyhágón túl levő összes vármegyék oláhlakta községeinek.

Részletes községi monografia elsősorban a népszámlálások anyagát dolgozza föl és kimutatja az oláhok lélekszámának változását 1868 óta.

Az azóta történt letelepülések okát fölkeresve s esetleg elmondja a letelepülés körülményeit is.

Ismerteti az egyházi élet fejlődését.

Beszámol a népoktatás állapotáról.

A község oláh népének társas életéről, egyesületeiről.

Gazdasági helyzetéről és gazdasági egyesületeiről.

Részvételéről a község és vármegye ügyeiben.

A nemzetiségi politikában való részvételéről.

Az oláhokkal egy községben lakó népek helyzetének változásáról.

Második rész:

Az első rész anyagának összesítése, vagyis leírása az egész magyarországi oláh nép gyarapodásának 1868 óta; negyven év óta történt letelepüléseinek; a görög katolikus és görög keleti egyház állapotának; a két felekezet népoktatásának; társadalmi és művelődési egyesületeinek; gazdasági helyzetének és gazdasági életének, pénzügyeinek; sajtójának; helyi és országos politikai életének és műveltségi állapotának.

Az oláhok hódításai és veszteségei 1868 óta.

Nemcsak a magyarországi oláhok mindenféle dolgait ismerem anynyira, hogy vállalkozhatom ennek a nagy munkának a megírására, hanem ismerem Romániát is, ahol, részben a kormány támogatásával, egy esztendőt töltöttem /1903-ban/, ahol ezenkívül is sokszor megfordultam, s ahol megismerhettem az egyetemes román politika magyarországi kapcsolatait is. Oláh politikai, gazdasági és kulturális dolgokról szóló szertalan cikkeken kívül kis kézikönyvet is írtam az oláh nemzetiségi politikáról. Ez az egyetlen magyar könyv eddig, amely rövid összefoglalásban ismertette azt a nagyjelentőségű tárgyat; s a sikere nemcsak azt bizonyítja, hogy szükség volt már rá, hanem azt is, hogy feladatomat helyesen fogtam föl.

A most tervezett munka bizalmas természetű mindaddig, amíg egész anyaga együtt nincs; tehát csak egyszerre jelenhet meg az egész. — Ha ugyanis az első rész első kötete mindjárt elkészülése után megjelenne, a második rész közvetlen anyaggyűjtését nem lehetne zavartalanul elvégezni, mert az erdélyrészi oláh községekben föltétlenül megakadályoznák, vagy legalább is megnehezítenék.

Nagyon kérem Nagyméltóságodat, legyen kegyes fölterjesztésemet megvizsgáltatni, s a tervezett munka megírásával megbízni.

Nagyméltóságú Minister Urnak
tisztelő szolgálja

Budapest, 1908. május 12.
VIII. Rökk Szilárd utca 4.
Sebestyén Ede k.
író és újságíró

Egy koronás okmány bélyeg.

Copie ad. 2828

M.E. 1908

Stimate Domnule Ministru!
Preamilostivul meu Domn!

Anexez aici: planul schematic al unei lucrări de proporții care face cunoscută dezvoltarea poporului român din Ungaria după 1868, adică după intrarea în vigoare a legii naționalităților.

Lucrarea cuprinde două părți, iar prima parte este împărțită în două volume, prin urmare lucrarea constă în trei volume. Primul volum al primei părți prezintă monografia amănunțită a comunelor românești din-coace de Piatra Craiului, partea a doua rezumă materialul primei părți, pentru a oferi o privire de ansamblu, iar, în completare, prezintă situația generală economică, culturală, religioasă a românilor și cuceririle respectiv pierderile suferite după 1868.

Întrucât lucrarea se referă la mai multe mii de comune, bineînțeles că volumul este foarte mare și strângerea materialului durează ani. În primul rând trebuie prelucrate materialele recensământurilor, care datorită schimbărilor administrative intervenite la unele comitate după 1888 precum și modificării denumirilor a nenumărate comune, face munca anevoioasă; după aceea trebuie cercetată toată bibliografia, adică tot ceea ce s-a scris despre orașele și comunele care constituie obiectul lucrării, pe urmă trebuie mers în multe locuri, întrucât materialul scris nu poate fi complet și este extrem de necesar ca să văd cu ochii mei o parte a comunelor discutate. Fără constatările directe lucrarea ar fi ciuntită, deoarece prea multe lucruri interesante care trebuie aflate nu se pot face decât pe calea constatărilor directe, deoarece nu sunt scrise nicăieri.

Este de înțeles că volumul imens al materialului și contextul străngerii acestuia necesită mult timp, potrivit calculelor mele, cel puțin doi ani, iar prelucrarea necesită la rândul ei minimum un an. Împreună cu a doua parte, lucrarea necesită 4 ani. Este de prisos poate să spun ce foloase extraordinare ar aduce cunoașterea atât de riguroasă și amănunțită a situației poporului român pentru organele centrale administrative ale statului și pentru cele locale. Nicăieri, în nici o altă țară nu s-a realizat o lucrare comparabilă cu aceasta, dar nici nu este nevoie în altă parte de așa ceva, doar în Ungaria ca să apară o lucrare care să prezinte exhaustiv o singură naționalitate.

Acest studiu, întrucât oferă monografiile comunale va prezenta în mod amănunțit acele împrejurări care au dus la dezvoltarea poporului român într-o direcție păgubitoare din punct de vedere al intereselor naționale maghiare. Din rezumat va reieși o imagine clară asupra amănărilor, greșelilor și chiar a măsurilor juste ca indicatori pentru viitor și bază pentru o politică și administrație mai corectă din punct de vedere al statului maghiar și al intereselor naționale. Eu, care îmi asum sarcina scrierii acestei lucrări, sunt conștient de greutățile pe care le implică această sarcină și cunosc într-o asemenea măsură acest domeniu pe care vreau să-l prezint în amănunțime, încât mă pot apuca cu curaj de muncă.

Copie ad. 2828/M.E. 1908

Planul schematic al lucrării intitulate „Dezvoltarea poporului român
din Ungaria după 1868“

Prima parte:

Volumul I: Monografia detaliată comunelor locuite de români aflate în comitatele dincoace de Piatra Craiului: comitatul Arad, Bihor, Cenad, Caraș, Maramureș, Sălaj, Timiș, Torontal și Ugocea.

Volumul II: Monografia detaliată a comunelor locuite de români aflate în comitatele de dincolo de Piatra Craiului.

Monografia detaliată a comunelor, în primul rând, prelucrează materialul recensământurilor și prezintă modificările intervenite după 1868 în ceea ce privește numărul românilor. Cercetează motivele colonizărilor intervenite de atunci și în unele cazuri și contextul colonizărilor.

Face cunoscută dezvoltarea vieții religioase. Raportează despre situația învățământului.

Despre viața în societate a populației române din comune, asociații.

Despre situația economică și asociațiile economice

Despre participarea la problemele comunei și comitatului

Despre participarea la politica naționalităților

Despre modificarea situației populațiilor care trăiesc în comune cu români

Partea a doua

Rezumatul materialului primei părți, adică descrierea înmulțirii populației românești din Ungaria după 1868, a colonizărilor înfăptuite în cei 40 de ani scurși, a situației bisericii ortodoxe și greco-catolice, a asociațiilor culturale și sociale, a situației economiei și a vieții economice a instituțiilor financiare, a presei, a situației vieții politice locale și naționale și a situației culturale. Cuceririle și pierderile românilor după 1868.

Nu cunosc numai toate problemele românești din Ungaria într-atât ca să-mi asum scrierea acestei mari lucrări, ci cunosc și România, unde, cu sprijinul parțial al guvernului am stat un an (în 1903) și unde, de atunci am fost de multe ori¹ și am avut ocazia de a cunoaște legăturile politice românești în Ungaria. În afară de nenumăratele articole despre problemele politice, economice, culturale românești am scris și o carte despre politica românească vis-à-vis de naționalități². Ea este singura carte maghiară scrisă până acum, care prezintă această problemă de mare importanță, succesul ei fiind demonstrat nu numai de faptul că era necesară, dar și de faptul că am prezentat chestiunea.

¹ În urma acestor călătorii, semnatarul scrisorii a publicat o carte despre viața maghiarilor din România: Sebestyén Ede, *A româniak magyarok élete. A romániai magyarok történetéből*, Budapeșt, 1904, 86 p.

² Este vorba despre lucrarea: Sebestyén Ede, *A román nemzetiségi politika*, Budapeșt, 1905, 72 p.

Lucrarea plănuită este de natură confidențială până când materialul constituie un ansamblu, deci nu poate apare decât o dată totul. Dacă primul volum al primei părți ar fi publicat, imediat după terminarea lui, strângerea materialului pentru a doua parte nu s-ar putea efectua fără tulburări, deoarece în comunele românești din Ardeal ar fi împiedicată sau cel puțin îngreunată.

Rog Excelența voastră să binevoiască a examina propunerea mea și să-mi încredințeze redactarea lucrării plănuite.

Excelenței Sale domnului Prim-Ministru,

Cu adânc respect
Sebestyén Ede
scriitor și ziarist

Budapesta, 12 mai 1908
VIII. Strada Rökkszilárd nr. 4

Timbru fiscal de 1 coroană.

(Copie la Magyar Országos Levéltár, *Miniszterelnökség*, K 26—1909—XXV—181, f. 274—277).

DOCUMENTARY CONTRIBUTIONS CONCERNING
DEMOGRAPHICAL POLICY OF HUNGARY AT THE
BEGINNING OF THE 20 th CENTURY

(Abstract)

Before 1918, Hungary was one of the most heterogeneous countries in Europe in respect to nationalities and religions.

As in the previous centuries, in the second half of the 19th century Romanians represented the majority within Transylvanian population. After 1867, there were some changes in the ethnic structure of Transylvania. These were clearly due to the policy of forced assimilation of the nationalities employed by the Hungarian government in the territories under its rule. Thus, the Romanian population decreased from 54,9% in 1880 to 53,7% in 1910. In the meantime the Hungarian population increased from 25,2% in 1880 to 31,6% in 1910. This increase was not due to a natural process, but to the steadfast policy of forced Magyarization of the nationalities employed by the government in Budapest. The denationalization methods employed by the authorities in order to increase the percentage of Hungarians to the prejudice of the other nationalities were various, ranging from persuasion to constraint.

At the beginning of the 20th century the Central Bureau of Statistics in Budapest was commissioned by the Hungarian government to carry out investigations in many villages located on the borderline of Hungarian-Romanian and Hungarian-Slovak language areas. The authorities wanted to see how the informations of the censuses concerning mother tongues correspond to the actual state of affairs, mainly in the bilingual villages with mixed population. The following documents — deposited in Hungarian National Archives (Budapest) — refers to some problems of the demographical policy of the Hungary in the early years of the 20th century.